

ÇÖKERTME TÜRKÜSÜ VE KOLCULAR

Aydınlık Gazetesi, 16 Mayıs 2020

Yıldırım Koç

Benim en sevdiğim türkülerden biri Bodrum yöresinden “çökertme”dir. Çökertme zeybeğini de önce İzmir’de izlemiştim. Geçenlerde bir youtube kanalında seyretme imkanım oldu. İzmir’de çökertme zeybeğini ilk kez izlediğimde, Türk-İş Bölge Temsilcisi Mustafa Kundakçı Ağabey, bunun Reji’ye karşı mücadelenin oyunu olduğunu söylemişti. Türküde şöyle bir bölüm vardır: “Gidelim gidelim Halil’im çökertmeye varalım; kolcular gelirse Halil’im nerelere kaçalım; teslim olmayalım Halil’im aman kurşun saçalım.”

“KOLCULAR” KİMDİ?

Günümüzde dünyanın dört bir tarafında çokuluslu veya ulusötesi tekeller faaliyet gösteriyor. Bunların bugün çıkarlarını koruyan güç, emperyalist devletler. Bazı ulusötesi şirketlerin arkasında Amerikan emperyalizmi, bazılarının arkasında Alman, İngiliz, Fransız veya Hollanda emperyalizmi var. Bu tekellerin çıkarlarını koruyan askeri güç, emperyalist devletlere ait.

Eskiden durum biraz farklıydı.

İngiliz sermayeli **Doğu Hindistan Şirketi** 31 Aralık 1600 tarihinde kuruldu. Şirket, Hindistan, Doğu Hint adaları ve Çin’le ticaret tekeline sahipti. Ancak bir ticaret şirketi olarak başlayan bu yapı, Hindistan’ın büyük bölgelerini, Güneydoğu Asya’yı ve Hong Kong’u sömürgeleştiren bir devlete dönüştü. 1803 yılında bu şirketin yaklaşık 260 bin kişiden oluşan bir ordusu vardı. İngiltere hükümeti, 1857 yılındaki Sepoy Ayaklanması sonrasında Hindistan yönetimini bu şirketten alarak, kendi kontrolü altına soktu.

Osmanlı Devleti’nde faaliyet gösteren Reji Şirketi’nin de önemsenecek bir askeri gücü vardı. Bu özel ordusundaki silahlı görevlilere “kolcu” deniyordu. Çökertme türküsündeki “kolcular”, bu şirketin özel ordusunun mensuplarıydı.

REJİ ŞİRKETİ’NİN FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde tarımda çok sayıda insanın geçimini sağlayan faaliyet, tütün üretimiydi. Tütün üretimi 1862 yılında tekel altına alındı. 14 Mayıs 1882’de emperyalistlere ait Reji Şirketi kuruldu ve tütün üretimini denetlemeye başladı (Memalik-i Osmaniyye Duhanları Müşterekü’l-Menfaa Reji Şirketi, la Regie Co-interessee des Tabacs de l’Empire Ottoman). Tütünde küçük üreticilik hakimdi. 1884 yılında 140 bin aile tütün üretiminde çalışıyordu. Bu sayı 1911 yılında 244 bine yükseldi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında 100 binin altında düştü. 1925 yılında 168 bin tütün üreticisi aile vardı.

Reji şirketi, tütün üretimini kendi kontrolü altında gerçekleştiriyor ve üretilen tütünü kendi belirlediği fiyattan zorla satın alıyordu. Gelirini artırmak isteyen tütün üreticileri de ürettikleri ürünün bir bölümünü kaçak olarak satıyordu. Reji Şirketi, tütün kaçakçılığıyla mücadele için “kolcu” adı verilen silahlı kişilerden oluşan bir özel güvenlik örgütü kurmuştu. Kolcuların görevi üreticinin tütününü ucuza kapatmak için tütün kaçakçılığını önlemektir.

Kolcu sayısı 1887 yılında 3600 idi. Bu sayı 1897 yılında 6700’e yükselmişti. Şirket, ayrıca, 1889 yılında kaçakçılıkla mücadele edebilmek için üç kruvazör satın almış ve bunlardan birine elektrikli aydınlatma aracı koymuştu (Doğruel, F. - Doğruel, A.S., *Osmanlı’dan Günümüze TEKEL*, TEKEL Yay., İstanbul, 2000, s.74 ve 84). Köylü üzerinde Reji’nin sömürsü ve özel güvenlik kuvveti olan kolcuların baskısı 42 yıl sürdü. Yaklaşık 20 bin kişi, tütün kaçakçıları ile kolcular arasındaki çatışmalarda yaşamını yitirdi. Çökertme türküsü ve oyunu da kolculara karşı tepkinin bir ifadesidir. 1940 yılında yayımlanan bir kitapta Reji’nin çalışmaları şöyle değerlendiriliyordu:

“Reji, ta bidayetden, tütün istihsal ve ziraati üzerine tahditler vazetmiş bulunuyordu. Zürra her tarafta şikayet ediyordu. Lakin, Reji, Hükümetle aktetmiş olduğu mukaveleye dayanarak, istediği şekilde ekime mani oluyor veya müsaade ediyordu. Tütün ekiciler için ruhsatname almak, mahsulü Reji'nin depolarına teslim etmek mecburiyeti vardı. Bu depoların adet ve istiabi, yetişen tütün mahsulünü almağa kafi gelmiyor; mahsulü elinden çıkarmış olmak için, çiftçi malını ucuz ucuz vermek ıstırarında kalıyordu.

“Reji tütün kaçakçılığına mani olmak için kolcu teşkilatı vucuda getirmişti. Kaçak istihlakın, meşru satışın çok fevkinde olduğu muhakkaktı ve inhisarın muvaffakiyetsizliğinin sebebi de bu idi. Mukavele mucibince, Devletin polis ve jandarması, icabında, bu teşkilata yardım ediyordu. Bir istatistiğe nazaran, 42 senelik Reji idaresinde, kaçakçı, kolcu ve Devlet zabıtasından ölenlerin adedinin 20.000 olduğu iddia edilmektedir.” (Derin, H., *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul, 1940, s.126-7)

Bir başka kaynak ise, 1884-1908 döneminde kolcularla tütün kaçakçılarının çatışmalarında ölen ve sakat kalanların sayısını 50-60 bin olarak tahmin etmektedir (Doğruel, F. - Doğruel, A.S., a.g.k., s.83).

TÜTÜN ÜRETİCİSİNİ REJİ SÖMÜRÜSÜNDEN CUMHURİYET KURTARDI

Cumhuriyet dönemi, tütün üreticisini Reji'den kurtardı. Reji'nin işletmeleri 1925 yılında millileştirildi ve devletleştirildi. Tütün üretiminde Reji'nin sömürüsü ve baskısı sona erdirilerek, bir kamu işletmesi olan Tekel kuruldu; tütün üreticilerinin sayısı, geliri ve güvencesi arttı. 1941 yılından itibaren tütünde destekleme alımı uygulamasına geçildi. Tütün üreticisi, siyasi alandaki etkisini ve gücünü kullanarak yükselttiği tütün fiyatlarıyla, uzun yıllar ayakta kalabildi.

Tütün üreticilerinin sayısı 1945 yılında 183 bin, 1950'de 231 bin oldu. Bu sayı 1960'lı yılların ilk yarısında hızla artarak, 1965 yılında 379 bine ulaştı (TEKEL, *Cumhuriyet'in 50. Yılında TEKEL*, İstanbul, 1973, s.43).